

IDEJA INTEGRALOV V KOSOVELOVI POEZIJI

Božena Tokarz

Šlezijaska univerza, Katowice

Hitro pridobljene umetniške izkušnje so začele pri Kosovelu zbujati določeno distanco in nezaupanje. Skrbelo ga je, da se mu utegne v razmerju med poezijo, človekom in resničnostjo zamegliti ideja celote. Podobno kot veliko drugih avantgardistov je verjel v organskost sveta in človeka, Zemlje in Vesolja. Njegova koncepcija je bila usmerjena izrazito antropocentrično, zato je trdil, da nova resničnost potrebuje novega človeka, ki bi bil človeški, torej logičen, občutljiv, predvsem pa etičen. Zapletenost zenitistične pesmi ga je z uporabo postopka montaže spominjala na gibanico ali jabolčni zavitek.¹ Čeprav je v njej videl številne možnosti, je sam iskal drugačen pesniški izraz, da bi se lahko približal celostnemu človeku. Ko je zapisal: »Jaz nisem estetični lik,« se je distanciral od elitne umetnosti in njene estetizacije. Izraz teh iskanj so estetsko-nazorska vprašanja, povezana s *konsi* in *integrali*. Zaradi Kosovelovega intenzivnega umetniškega doživljanja nove umetnosti, slovenskega pesniškega izročila (predvsem Župančiča), spreminjajoče se tehnične civilizacije, ki je ustvarjala nove vedenjske vzorce in občutja, pa tudi zaradi njegove mladostniške odzivnosti, mu je zmanjkalo časa za urejanje in preciziranje lastne umetniške vizije, ki se mu je izoblikovala pred smrtjo, vendar na ravni ideje; poetika je še ostajala v sferi kristalizacije. Ni se hotel ukvarjati z besedami, kar ne pomeni, da ni videl potrebe po prilagajanju umetniške ustvarjalnosti novi zaznavi, izoblikovani pod vplivom ikonofsere. V njegovi poeziji, kratki prozi in dnevnikih je veliko dokazov za to. Zaradi pesnikove osebne usode imamo opraviti z zapisom genialne intuicije, s potencialnostjo, ne pa z dokončanim delom. Prav zaradi potencialnosti, poetike nasprotij in načina pesniškega videnja je ta avantgardni pesnik postal najbolj priljubljen v času postmodernizma, ki je sicer daleč od vsakršnega urejanja resničnosti in vere v celostne vizije. Kosovel si je vendarle prizadeval, da bi, tako kot drugi avantgardisti, zajel celoto, morebiti niti ne sveta, ampak človeka, čeprav je dvomil o konvencionalni povezanosti teme s sredstvi, ki jo konstruirajo; predstavljal je besedila, ki so bila blizu načelu „odprtega dela“ z zrahljano kompozicijo; zavračal je mimetizem na račun drugih metod izražanja resničnosti, npr. beleženja, navdihovale so ga druge umetnosti in sredstva sporazumevanja – slikarstvo, časopis, fotografija; razglašal je

krizo umetnosti, v okviru teorij literarnih zvrsti pa je povzdigoval zvrstne konvencije. Za njegovo literarno in estetsko zavest je bila značilna izredna intuicija, ki je mdr. kazala na omejenost jezikovnega gradiva. Zato je izkoriščal vizualne možnosti besede: grafijo in tipografijo.²

Kosovelov pesniški izraz in umetnostni nazor naj bi se brusila v obračunu s konstruktivizmom in z vstopanjem v območje konstruktivnosti oz. intelektualno-estetskega prostora med *konsi* in *integrali*. Vsi razlagalci Kosovelove ustvarjalnosti soglasno poudarjajo, da so *konsi* izraz konstruktivistične estetike, *integrali* pa revolucionarnega humanizma v težnji k celostnemu človeku. Po mojem mnenju so *integrali* pesniško še neobdelana ideja človeka in ideja poezije. *Konse* je namreč mogoče brati kot pesniško konstrukcijo, *integrale* pa kot pesniški razkroj. Mednje lahko uvrstimo vse tiste pesmi, ki obravnavajo človeške vrednote in vrednote pesnika kot človeka. V Kosovelovi predstavi naj bi bili predvsem posledica vseh pesniških konsekvenc, izhajajočih iz obdajajoče ga resničnosti. Na tako zamisel kaže sam naslov neizdane zbirke.

Integral, ki v slovenščini nastopa kot izraz za celoto, je matematično-fizikalni pojem, ki se je Kosovelu izkazal za uporabnega v obdobju njegovih konstruktivističnih izkušenj, ko je v pesemski zgradbi izkoriščal informacijske kode, med njimi tudi kemijske in matematične, da bi prikazal množstvo informacij pri spoznavanju in razumevanju resničnosti. Pesniška izpoved naj bi bila nekakšna njihova rezultanta, ki obenem ustvarja komunikacijski mozaik. Izhodiščno načelo je bilo, v novi neomejeni strukturi umetnostnega besedila prodreti do bistva resničnosti z vanjo vpisanim človekom. Ker je Kosovel videl poezijo v tesni povezanosti z resničnostjo, lahko domnevamo, da je intuitivno iskal dostop k njenemu skriteму mehanizmu in smislu, za to pa so potrebni čuti in razum. Čuti so mu narekovali vključitev vizualnega sporazumevanja v besedilo in iskanje pesniškega ekvivalenta, skladnega z ikonosfero in načini zaznavanja kot njenim rezultatom. Razum je narekoval iskanje ključa za kar najbolj objektivno urejanje izkustva; verjetno je prav on usmeril pesnikovo pozornost k matematiki.

Podobna prizadevanja je avtor *konsov* lahko opazil pri likovnikih (slikarji in arhitekti), ki za organizacijo prostora uporabljajo matematične izračune. Številčne zakonitosti so radi uporabljali slikarji konstruktivisti. Vendar pa je bilo to načelo pogosto vzrok za nesoglasja med slikarji in pesniki, ker besed ni mogoče zgolj šteti, saj so nosilec pomenov in obenem stvar. Vsi pesniki niso bili in še vedno niso pripravljeni pristajati na materialno konkretnost besede. Zato med drugimi Julian Przyboś ni bil zadovoljen z grafično opremo svoje pesniške zbirke *Sponad (Iznad)*, ki je bila delo Strzemińskega (v prvi izdaji je bil pravopisno drugačen zapis naslova: *Z ponad (Iz nad)*). V taki obliki ga ni več ponatiskoval, ker je sodil, da je bila grafična oprema za pesmi škodljiva, čeprav so bili odnosi med Władysławom Strzemińskim in Julianom Przybośem obojestransko ustvarjalni.³ Przyboś je podobno kot Peiper menil, da pozna poezija drugačne načine za oblikovanje celote kot slikarstvo. Likovni kod sta videla kot sestavino besedila, ki pa ne more biti podrejena izključno vizualni urejenosti, zlasti ne številčnim zakonitostim. Številčna mera je bila tudi razlog, da je Peiper zavrnil predlog Strzemińskega

(konstruktivističnega slikarja), naj bi uporabljal *stalne besedne sklope, razvrščene v različne sestave na podlagi številčnih zakonitosti*,⁴ kar je v svojih unističnih kompozicijah delal Strzemiński.

Kosovel je, podobno kot poljska pesnika, čeprav iz drugih vzrokov, nasprotoval matematični avtomatizaciji besede. Matematika pa mu je hkrati vendarle bila vzorec za objektivizacijske možnosti človekovega razuma. Zato je navezoval nanj v iskanju bistva človeštva. Prizadeval si je spoznati elementarnega človeka tako, kot se v matematičnem procesu integriranja s pomočjo izvedene funkcije išče prvotna funkcija. Poznal je Malewiczev suprematizem in rusko različico konstruktivizma, iz *Zenita* in od Černigoja je izvedel o teoriji E1 Lisickega. Zanesljivo mu nista bila neznana – kot trdi Janez Vrečko⁵ – Erenburgov konstruktivizem in prostorski konstruktivizem Tatlina. Vendar v njih ni našel načela, ki bi združevalo zaznavo, čustvo in razum, kar bi ustrezalo Peiperjevi zasnovi metafore in stavka. Hkrati je zavračal preproste transpozicije enega področja umetnosti na drugo, čeprav jih je sam uporabljal kot posebne informacijske kode. Brez dvoma je za konstruktivisti povzel idejo o estetski preobrazbi poezije, da bi se približala resničnosti. Pomembna razvojna stopnja v kristalizaciji tega stališča je bil ruski konstruktivizem (ne neposredno, ampak morebiti prek Grahorja in *Zenita*), na katerega se je skliceval z določenimi zadržki. V pismu Fanici Obidovi z dne 27. 7. 1925 je zapisal: »[...] sem se odločil, da stopim na levo. Iz absolutne negacije, nihilizma [...]. [...] škoda, da ne morem priznati „absolutno nobene diktature“. Klub temu, da sem vedno simpatiziral z levo, nisem mogel razumeti njihove ozkosrčnosti. [...] stojim na njihovi strani, čeprav teoretično še daleč ne soglašam.«⁶ Pritegnila ga je njihova idejna angažiranost in približevanje resničnosti, a se je bal skrajnosti. Manjkala mu je celota (vsaka diktatura je redukcija), pa tudi koherentna umetniška vizija z vidika življenjski potreb in potreb poezije. *Integrali* naj bi bili pot k njej, drugačna kot pri vseh različicah konstruktivizma, saj naj bi temeljila na antinomiji življenja in umetnosti, pripadnosti in avtonomiji. *Integrali* naj bi bili rezultat logično razumskega dela v procesu konceptualizacije stvari, dogodkov in njihovih zaznav. Na to kaže že sam naslov, ki se sklicuje na urejevalne lastnosti razuma.

Integral je rezultat procesa, integriranja, ki temelji na iskanju prvotne funkcije s pomočjo izvedene funkcije. Funkcija omogoča najti svojo izvedenko, temeljno informacijo, ki vsebuje kar najmanj neznank. Tako izvedena funkcija opredeljuje nekatere njene konkretne lastnosti, npr.: padajoča ali rastoča vrednost, maksimalna ali minimalna točka. Izvedenka je tudi funkcija, vendar nekako »nižje« stopnje. Torej nosi v sebi (skrite) informacije o prvotni funkciji. Torej je mogoče na podlagi izvedene rekonstruirati izvirno funkcijo. Poleg tega lahko označeni integral predstavlja določene abstraktne matematično-fizične velikosti. Da bi razumeli, kaj je integral, se je treba zavedati, kaj so funkcija in njene izvedenke oziroma preprostejše oblike zapletene funkcije (celote ali vzorca celote), ki so hkrati samostojne oblike. Z integriranjem preučujemo nekaj, kar je obenem samostojni pojav (posebna vrednost), hkrati pa je izvedenka drugega pojava, pomembnejšega oziroma temeljnega, torej nosi v sebi informacijo o nečem bolj prvotnem.⁷

Kljub zavračanju avtomatizacije, ki je prinašala s seboj nenehno razvijajočo se tehniko, temelječo na znanstvenem dognanju, je Kosovel videl veliko vrednost znanosti v spoznavanju resničnosti. Ni se izrekal o znanosti, temveč so njegove pesniške zamisli vsebovale sledove njenega navdiha. Obenem pa je umetnosti priznaval spoznavne vrednosti, te pa naj bi seveda služile človeku. *Integrali* naj bi postali temelj njegovega pesniškega programa, ki se je začel oblikovati z izpričevanjem resničnosti (beleženje nasprotij) in se končal z izvorno pesniško koncepcijo. Nemara prav zato ni poimenoval z integrali tistih pesmi, ki naj bi prišle v zbirko, ampak se je omejil le na eno pesem in naslov zbirke. Posamezna besedila so imela različne naslove, ker so bila udeležena v procesu integriranja, torej prodiranja s pomočjo funkcije tako do bistva stvari v obliki izvirnika – kompleksnega pojava, kot tudi do drugih prvotnih informacij, skritih v izvedenkah. Simbolični jezik poezije ustvarja take možnosti zaradi hkratne denotacije in konotacije. Povezovanje pesmi, imenovanih *integrali*, z znanstvenim mišljenjem poudarja delež razuma v umetniškem urejanju sveta. To ni toliko pritrjevanje razumu, kot dopuščanje, da sprejema pesniške odločitve. Tako zamisel kaže projekt zbirke *Integrali*, sama njegova ideja, kajti sestava ne zna rekonstruirati nihče. Integral namreč ponazarja logično nepretrganost porajanja s posredovanjem oblik in pojavov; za samostojne oblike se zmeraj iščejo prvotne in ... bolj zapletene se zmeraj odkrivajo v izvedenih funkcijah. Medtem pa bi različica označenega integrala, prenesena v poezijo, omogočila prikazati določene abstraktne vrednosti, zadevajoče človekov aksiološki sistem: estetski, etični, filozofski, družbeni, politični itd. Tako postaja pesniška intervencija v resničnost poseganje v samo resničnost. Verbalizirano načelo razuma predstavlja njen opis; paralizirana v opisu ne more delovati. Zaradi tega je težko reči, kako bi se naprej razvijala Kosovelova poezija. Gotovo pa bi kazala težnje k zaobseganju celote v ustrezni formuli – v pesniški konstrukciji. Izkoriščanje procesa integriranja ne bi smelo izravnati nasprotij, ki jih pesnik opaža, vendar pa je težko predvideti, kako bi poudarjeno logiko mišljenja povezoval z objektivno danim fenomenom nasprotij, servilnost poezije z njeno specifikko, izvirajočo iz ustvarjanja sveta, alternativnega v odnosu do resničnosti. Ko Kosovel govori o takem svetu, pogosto navaja figuro o titanski poeziji. Pesnik se kot subjekt bori za človeštvo, za nov svet, posveča mu svojo energijo, poživljajočo moč (npr. *Jesensko tiho*, *Rdeča raketa*, *Smrt* itd.). Glede na to, da v slovenski poeziji ni titanske ali mesianistične tradicije, ampak samo ekspresionistični izrazi prizadetosti in upora, lahko domnevamo, da se je v Kosovelovi poeziji obnavljala ideja pesnikovega uporniškega sveta. On je namreč kot subjekt nosilec procesa integriranja. On odstira vse zastore, ki skrivajo resnično človekovo bistvo. V njegovih ekspresionističnih pesmih pritegujejo pozornost take ključne besede, kot so: *pajčolan*, *zastor*, *pajčevina*, *krinka*, *zavesa*. Na semantični ravni pesniškemu mehanizmu integriranja ustreza trganje zaves, izrez kadrov, odsevi in beleženje.

Kosovelove *konse* je mogoče obravnavati kot nedokončno identificirane poskuse reševanja integralov. V enih in drugih si je pesnik prizadeval za isto stvar – prikazati raznorodnost sveta v individualnem pesniškem doži-

vetju. *Konsi*, pa tudi lepljenke, ki so nastale pod vplivom futurističnih pesniških izkušenj, označujejo razvojno stopnjo oblikovanja pesniške koncepcije jezikovnega izraza. Tudi *integrali* niso končni dosežek, ampak izraz umetniške zamisli, ki je Kosovel ni utegnil uresničiti. Zamisel o integralih ga močnejše veže na konstruktivizem kot *konsi*, pri katerih je uporabljena tehnika konstruktivizma, kajti v njih naj bi se dovršila ustvarjalna sinteza čutnosti (videnje), čustvenosti in razuma. Vprašljivo je tisto, kar naj bi bili po avtorjevi zamisli. Pri tem ne smemo pozabiti, da – kot sicer kaže poetika *konsov* – naj bi prav tako bili le razvojna stopnja pri prodiranju v esencialnost sveta, človeka in naverjetneje tudi poezije. Bili so prav tako integrali, torej analitični postopek, ki šele omogoča presojo o nečem. Poezija, ki je nastajala v času, ko so nastajali *integrali*, pa ne kaže na izrazitejšo prevrednotenje v okviru pesniške ekspresije, ampak na idejo gradnje boljšega sveta s pomočjo poezije. Pri tem procesu prihaja do trenja med destrukcijo in konstrukcijo. Lahko bi rekli, da destrukcija služi konstrukciji tako v smislu ideje in vrednosti kot v strukturi pesniške izpovedi.

Zlasti v *konsih* destrukcija poteka v imenu konstrukcije, ki naj bi se zgodila v duhu naslovnika, in ima svoje besedilne signale predvsem v kompoziciji (ki daje vtis naključnosti, čeprav v resnici ni) in v raznorodnosti izkoriščanja jezikov.

Anton Ocvirk, glavni urednik zapuščine Srečka Kosovela, je *konse* dvakrat uvrstil med besedila, imenovana *Integrali*: leta 1967, ko je izdal zbirko *Integrali*, in 1974 – ko je v drugem zvezku *Zbranih del* ločil te pesmi pod skupnim naslovom. Že izdaja *Integralov* je zbudila veliko dvomov in vprašanj, povezanih z ustvarjalnim razvojem tega avantgardnega pesnika.⁸ Razprave Janeza Vrečka, predvsem pa njegova knjiga *Srečko Kosovel, slovenska zgodovinska avantgarda in zenitizem* (1986), na podlagi preučevanja temeljnega gradiva in metapesniških izjav pojasnjujejo fenomen Kosovelove poezije, pri čemer je pomembna tudi oznaka strukture in funkcije *konsov*.

Ne glede na spore, ki jih med slovenskimi literarnimi zgodovinarji sproža ta poezija, je zbirka *Integrali* v izdaji Antona Ocvirka zaslužna, da je bil Kosovel opažen kot izjemen pojav v slovenski poeziji, in to predvsem zaradi konstruktivističnih pesmi. Vendar ta konstruktivizem ni tako konstruktivističen, kot so ga predstavljali ruski pesniki, npr. Ilja Selvinski, ali na Poljskem Tadeusz Peiper, katerega poezija je veljala za najbližjo konstruktivizmu. Kosovel je v pismih in manifestih večkrat izražal vero v novega človeka, toda opažal je tudi nevarnosti, ki jih prinaša civilizacija. Novi človek je bil zanj utelešenje ideje absolutnega človečanstva oziroma kompleksnosti njegovega obstoja.⁹ Torej ga ni reduciral na družbeno funkcijo, povezano s tehniko, ampak ga je videl v širšem kontekstu.

Konstruktivizem je bil za pesnika ena od faz v iskanju absolutnega človeštva v poeziji, izraženega v kompleksnosti in integralnosti pesmi.

Kompleksnost v *konsih* je predstavljena v tematski in slogovni raznorodnosti, ki ustvarja vtis množstva glasov sveta. Vendar ne ustvarjajo kaosa, kajti v besedilu ima bralec opraviti z njihovim izborom, ta pa je izveden z namenom poudariti obstoječa nasprotja, da bi se po razrešitvi le-teh odprla

možnost oblikovanja integralne podobe. Ko razdira tradicionalne mehanizme sklenjenosti lirskega besedila, na videz ne ponuja novih, ampak nalaga bralcu dolžnost povezovanja vzporednih informacij in dokončno konceptualizacijo stanja ali pojava. Načine konceptualizacije največkrat kaže različno poudarjen semantični vozle besedila (grafično in verbalno ali samo verbalno). Aktiviranje bralca k dejavni udeležbi pri ustvarjanju in percepciji besedila je bilo povezano s funkcijo, kakršno je slovenski ustvarjalec pripisoval poeziji. Pesem naj ne bi le zbujala estetska doživetja, temveč naj bi spodbujala k mišljenju in delovanju, estetski problemi pa naj bi se reševali pri izpolnjevanju pragmatične funkcije. Kosovel je gojil nezaupanje v odnosu do opazovane resničnosti.

Za *konse* ni značilna integralnost pesmi. Na primarni ravni izpovedi so nekoherentni, ker se tudi subjekt zdi enako dezorientiran kot zbrana pričevanja resničnosti, celo takrat, ko izdaja svojo navzočnost v besedilu. Vendar obstaja nekakšna nit, ki povezuje navidezno neodvisne in medsebojno nepovezane informacije, izjave, krike. Povezovalno funkcijo najpogosteje izpolnjuje negacija, izvirajoča iz sestave različnih fragmentov, ki govorijo o kakšnih dejstvih, dogodkih, odzivih ali dejanjih, ki se nahajajo v eni jezikovni prostranosti in ustvarjajo notranja razmerja, obenem pa kažejo na zunajbesedilno resničnost. Te informacije, iztrgane iz svojega konteksta, kažejo razpoke, pomanjkljivosti v realnem svetu in obenem zbujajo upor in zanikanje.

Konsi pritegujejo pozornost zaradi navidezno nedokončane oblike in umetniške diferenciacije posameznih besedil ter zaradi svoje notranje raznorodnosti. V njih prevladuje ideja odprtosti, kar je vidno že na ravni zgradbe. Temeljno načelo zgradbe *konsov* je mozaik, kar omogoča vključevati različne informacije in informacijske kode v strukturo pesmi: od stavka prek matematičnih, logičnih in kemijskih znakov do etiket, gesel, citatov iz časopisov in brošur, pa tudi stilizacij ljudske pesmi in različnih oblik navajanja literarnih odnosnic. Mozaik tvorijo sestavine, uporabljene že v drugem kontekstu, iz katerih nikoli ne bo nastala dokončna celota, ampak dinamična celota, ki je podvržena spremembam. Urejevalno funkcijo v njej ima semantika, smisel dela pa je spoznaven skozi semantični vozle besedila ali skupni asociativni krog. Zaradi raznorodnosti gradiva pesmi in dvoumnega stališča subjekta večina *konsov* nima značaja monocentrične izpovedi, tipične za liriko. Subjekt ne ureja sveta niti si ne prizadeva venomer na novo ubesedovati lastno čustveno stanje. Kosovelovo izogibanje redukcionizmu subjekta daje bralcu večjo možnost za interpretacijo sveta.

Ko je Kosovel zavnil prvenstvenost tehnike in sprejemal njeno uporabnost, je izkoriščal zaznavne mehanizme, ki jih je v človeku izoblikovala tehnična civilizacija. Poskusi, vsebovani v *konsih*, jasno kažejo na uporabo zaznavne tehnike, izoblikovane v njegovi dobi. Navidezna destrukcija v *konsih* je rezultat mozaične konstrukcije z uporabo kontrasta in paralelizma.

Kljub uporabljenim pesniškim tehnikam konstruktivizma, futurizma in ekspresionizma se *konsi* od drugih avantgardnih pesniških oblik ločujejo po zgradbi osnutkov. Ko se je Kosovel v pesmi odpovedal homogenosti (stališč in gradiva) na račun heterogenosti, je zanikal tako imenovano čis-

tost besedne umetnosti. Ko je opazil nevarnosti civilizacije dvajsetega stoletja, je obenem ponotranjil v poeziji najbolj značilne poteze dobe.

Integrali naj bi torej v poeziji pozunanjili popolnega človeka z njegovo raznorodno občutljivostjo, etiko, družbenimi in nacionalnimi zvezami, torej človeka, ki je središčna figura na Zemlji (*sonce-človek*) in element Vesolja, kar se je deloma vezalo z utopično teorijo zgodovinske avantgarde. Usmerjeni so bili k ideji absolutnega človečanstva, njihov naslovnik pa naj bi bil konstruktivni človek, razumljen brez redukcionističnih omejitev. Take so glede na temo nekatere pesmi, objavljene v Ocvirkovi izdaji *Integralov*, npr.: *Sodobna mrtvila*, *Svetilka ob cesti*, *Kalejdoskop*, *Majhen plašč* in druge. Za cikel *Integrali* je torej značilna vsebinska sklenjenost, medtem ko se v formalnem pogledu ne razlikujejo od drugih oblik avantgardnega svobodnega verza. V večini primerov je zanje značilna kitična zgradba, dosledna odsotnost rim in ritmična regularnost ter monocentričnost izjave, ki poudarja urejevalno funkcijo lirskega subjekta. V nasprotju od *konsov* je v njih omejen delež zunajpesniških kodov. *Integrali* tvorijo daljše celote in imajo zaradi uporabe zaprte strukture, temelječe na različnih vrstah ponovitev (med drugim tudi na antimetaboli) izrazito formulirano idejo, npr.:

Bodi svetilka, če ni ti
mogoče biti človek;
ker težko je biti človek.
Človek ima samo dve roki,
pomagati pa bi moral tisočerim.
Bodi zato obcestna svetilka,
ki sveti tisoč veselim v obraz,
ki sveti samotnemu, blodečemu.
Bodi svetilka z eno lučjo,
človek v magičnem kvadratu,
z zeleno roko znamenja dajoč.
Bodi svetilka, svetilka,
svetilka.¹⁰

Pri oznaki *integralov* je treba jasno poudariti, da je s tem imenom mogoče označiti vse pesmi razen *konsov*, ki so bile napisane v obdobju od pomladi do jeseni leta 1925 in v katerih prevladuje ideja celostnega človeka. Do nepreciznosti prihaja, ker slovenski literarni zgodovinarji niso mogli določiti ustreznega korpusa besedil, kar ne spreminja ocene te ustvarjalnosti. Iz pisem in zapiskov v *Dnevnikih* je znano, da je Kosovel v istem času pisal *konse* in *integrale*, v pismu Obidovi pa beremo o načrtovani pesniški zbirki z naslovom *Integrali*, ki naj bi imela uvod. Morebiti bi lahko bilo tako zaporedje: *kons* (kot uvod) in pesem – kar bi se ujemalo z miselno intenco *integrala*. *Integral* je operacija, ki temelji na določenem miselnem procesu, ki omogoča dostop do informacije, torej izhodiščne točke. Pomeni proces preučevanje samostojnega pojava, hkrati pa izvedenega iz drugega pojava. Zato bi *konsi* lahko bili v vlogi parcialnih funkcij, povezanih z načelom nastopanja v sklopu s pesmijo, v kateri je uporabljen učinek te operacije. V takem primeru bi Kosovel lahko bral svoje pesmi na literarnem večeru (o

pripravah nanj je pisal Obidovi) razen tistih *konsov*, ki so za to neprimerni (glede na grafično-vizualni element). Na verjetnost takih domnev kaže primerjava njegove poezije z zapisi v *Dnevnikih*. Zelo pogosto so to sheme pesmi ali osnutki člankov in predavanj, čeprav – kot je mogoče domnevati – so bili to zapisi spoznanj, refleksij in dejstev, šele pozneje pa gradivo za pesmi. Vtis, da gre pri *konsih* za osnutke, v precejšnji meri izvira iz njegovega načina zapisovanja. Ni znano, ali naj bi bili *Integrali* ciljna točka v njegovi pesniški koncepciji. Najbrž ne, saj je v pismih (mdr. Obidovi) pisal, da se mora še veliko naučiti, intenzivno delati, potovati v tujino, da bi spoznal najnovejše ustvarjalne dosežke: nazore in umetniške rešitve.

Če velja, da je bil Kosovelov končni cilj pesniško oblikovanje popolnega človeka in njegove vizije, so sledovi tega navzoči tudi v *konsih*, ki so nesporno veljali za konstruktivistične pesmi. *Konsi* vsebujejo elemente konstruktivistične poetike, a njihova struktura se z namernim razbijanjem podobe nagiblje k odprtosti; ni zaprta konstruktivistična celota.

Konsi temeljijo na prevladi načela reprezentativnosti oziroma na sekundarnem rojevanju resničnosti z njenimi replikami v obliki fragmentov ali pričevanj, vključenih v pesem (npr. geslo, naslov, etiketa, jezikovnemu kodu tuj kod ipd.). *Integrali* ustvarjajo predstave z izrazito opredeljenim glediščem in perspektivo opazovalca. Njihovo sporočilo je za bralca čitljivo, besedilo pa ne zahteva kreativnega sodelovanja bralca. Kljub temu, da se sklicujeta na literarnozvrstno nejasno opredeljene predmete, pa sta oba parazvrstna pojma značilna za Kosovelovo pesniško in filozofsko zavest. Njena konstitutivna lastnost je nasprotje, ki je značilna tako za kaos kot tudi za fenomen celostnega obstoja, ki presega predstavne možnosti poezije. Reprodukcijska resničnost je zmeraj obsojena na negotovost, zato je avtor *konsov* izbral fragment, prepričan o njegovi pripadnosti kakšni celoti. Tako kot nasprotje lahko obstaja v celoti, tako je konstrukcija možna v destrukciji in obratno, ker subjektivno soobstaja z objektivnim, mirkozmos z makrokozmosom. Razmerja med njimi se oblikujejo na podlagi neprestano vzpostavljajočih se razmerij med subjektom in objektom in drugimi subjekti. Njihov porok so bili za Kosovela zmeraj čustvo, duh in razum, navzoči v procesu sporazumevanja, ki je dosegljivo zaradi sočutenja in človekovih etičnih potreb.

Iz poljščine prevedel Niko Jež.

OPOMBE

¹ Prim. Srečko Kosovel: *Zbrano delo*. Tretja knjiga (Prvi del). Ur. Anton Ocvirk. Ljubljana : DZS, 1977, s. 688.

² Prim. Grzegorz Gazda: *Słownik europejskich kierunków i grup literackich XX wieku*. Warszawa: PWN, 2000, s. 34–44.

³ Prim. Seweryna Wysłouch: *Literatura a sztuki wizualne*. Warszawa: PWN 194, s. 36–61.

⁴ Tadeusz Peiper: *Rytm nowoczesny*. V: N. d.: *Tędy. Nowe usta*. Predgovor, komentar, biogr. podatki Stanisław Jaworski. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1972, s. 90.

⁵ Prim. Janez Vrečko: *Srečko Kosovel, slovenska zgodovinska avantgarda in zenitizem*. Maribor: Obzorja, 1986, s. 147.

⁶ Srečko Kosovel: *Zbrano delo*. Tretja knjiga (Prvi del)... , s. 400.

⁷ Prim. *Wielka Encyklopedia Powszechna*. T. II. Warszawa: PWN 1963, s. 272–275.

⁸ Prim. Matijaž Kmecel: »Torej še enkrat o Srečku Kosovelu«. *Jezik in slovo* 1971/72, št. 4; Franc Zdravec: *Srečko Kosovel*. Koper - Trst: Založba Lipa in Založništvo tržaškega tiska 1986; Boris Paternu: »Slovenski modernizem«. *Sodobnost* 1985, št. 11; Janez Vrečko: *Srečko Kosovel, slovenska zgodovinska avantgarda in zenitizem...*

⁹ Prim. Janez Vrečko: »Konstruktivizem, futurizem in branje Kosovelovih konsov.« [1]. *Delo* 1988, št. 121, [dodatek:] *Književni listi*, s. 4. Te razlike ni opazil Anton Ocvirk, ko je predstavljal *konse* in *integrale* kot celoto – prim. Anton Ocvirk: »Srečko Kosovel in konstruktivizem«. V: Srečko Kosovel: *Integrali* '26. Ur. Anton Ocvirk. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1967, s. 5–112 in Srečko Kosovel: *Zbrano delo*. Tretja knjiga (Drugi del).

¹⁰ N. d.: »Svetilka ob cesti«. V: N. d.: *Zbrano delo*. Druga knjiga. Ur. in opombe napisal Anton Ocvirk. Ljubljana: DZS, s. 149.

■ POVZETEK

UDK 821.163.6.09-1 Kosovel S.

Ključne besede: slovenska poezija / Kosovel, Srečko / pesniške oblike / konsi / integrali

Kosovel je, podobno kot veliko ustvarjalcev, spadajočih v avantgardo, verjel v organsko zvezo sveta in človeka, Zemlje in Vesolja. Poezija je bila zanj izraz občutljivosti, razuma, čustev in človekovega vživljanja. Pomenila mu je vir estetskih doživetij in sredstvo spoznavanja. V želji, da bi se približal celostnemu človeku, je videl potrebo po umetniški analizi in sintezi pojavov, čemur mdr. ustrezajo *konsi* in *integrali*; te literarne parazvrstne oblike vsebujejo njegova estetsko-nazorska iskanja.

Integral je v slovenskem jeziku oznaka za matematično-fizikalni pojem, katerega analitično-sintetično uporabnost je Kosovel odkril v obdobju svojih konstruktivističnih iskanj. Integral je namreč izid procesa integriranja, ki temelji na iskanju prvotne funkcije s pomočjo izpeljane. Z izpeljavo funkcija omogoča odkriti prvotno ali prvotnejšo informacijo s kar najmanjšim številom neznank. S procesom integriranja raziskujemo nekaj, kar je hkrati samostojen pojav in izpeljava drugega, pomembnejšega oz. temeljnega, vsebuje torej informacijo o nečem, kar je prvotnejše.

Na tak način je vzpostavljena povezanost in kontinuiteta pojavov, ki neposredno ni opazna. Konsi vsebujejo na videz neodvisne elemente (so izpeljave); z njimi skuša pesnik mdr. v *integralih* priti do celostnega človeka, do bistva človečanstva, torej do prvinskega človeka.